

Sygn. akt I PK 145/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski (przewodniczący)
SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)
SSN Krzysztof Staryk

w sprawie z powództwa P. S.
przeciwko D. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w Ś.
o ryczałt za noclegi,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 6 listopada 2018 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Społecznych w K.
z dnia 14 lutego 2017 r., sygn. akt IX Pa [...],

**uchyła zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje
Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania
i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w C. wyrokiem z dnia 26 września 2016 r., V P [...], zasądził od pozwanej D. Sp. z o.o. w Ś. na rzecz powoda P. S. kwotę 17.595,31 zł wraz z ustawowymi odsetkami (pkt I), umorzył postępowanie w zakresie kwoty 4.348,93 zł (pkt II), w pozostałym zakresie oddalił powództwo (pkt III); rozstrzygając o kosztach procesu (pkt IV i V); nadając wyrokowi w pkt. I rygor natychmiastowej wykonalności do kwoty 500 zł (pkt V).

Sąd Rejonowy ustalił, że powód był zatrudniony u pozwanej od 29 lipca 2010 r. do 19 lipca 2013 r. na stanowisku kierowcy. W okresie zatrudnienia odbywał podróże służbowe do krajów Europy. W trakcie podróży służbowych nocował w kabinie samochodu na różnych parkingach. Powód decydował o tym, na jakim parkingu się zatrzymać, przy czym jechał zgodnie z czasem pracy kierowcy, który wyznaczał mu czas noclegu wraz z miejscem rozładunku. Pracodawca w regulaminie wynagradzania określił zasady między innymi przyznawania ryczałtu noclegowego. Zgodnie z § 14 pkt 5 obowiązującego u pozwanej Regulaminu wynagradzania z 14 września 2009 r., kierowcy wykonujący transporty międzynarodowe/krajowe otrzymują ryczałty noclegowe z tytułu podróży służbowych z wyjątkiem sytuacji, gdy wykonują transport pojazdem wyposażonym w możliwość spania w kabinie (kabiny wyposażone w webasto), a miejsce postoju jest wyposażone w zaplecze socjalne (sanitariaty). Z kolei w Regulaminie wynagradzania obowiązującym od 1 marca 2013 r. pracodawca w § 15 pkt 3. ustalił, że pracownikom, którzy nie przedłożą rachunku za nocleg zgodnie z rozporządzeniem przysługuje ryczałt noclegowy z tytułu podróży służbowych zagranicznych w wysokości: (-) w przypadku podróży trwającej do 10 dni - 20 EURO, licząc od pierwszego dnia podróży; (-) w przypadku podróży trwającej od 10 dni - 18 EURO, licząc od pierwszego dnia podróży. Powód z tytułu odbytych w okresie od 1 lipca 2012 r. do 19 lipca 2013 r. podróży służbowych otrzymał, zgodnie z zasadami wynikającymi z Regulaminów wynagradzania, kwotę 6.151,49 zł. W myśl zasad wyrażonych w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U.

Nr 236, poz. 1991 ze zm.) i w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej (Dz.U. z 2013 r., poz. 167), powód winien był otrzymać z tytułu ryczałtu noclegowego kwotę 23.746,80 zł.

Sąd Rejonowy stwierdził, że istota sporu sprowadzała się do ustalenia, czy art. 77⁵ § 3 k.p. daje pracodawcy niebędącemu państwową lub samorządową jednostką sfery budżetowej możliwość samodzielnego ustalenia w przepisach wewnętrzzakładowych odmiennych niż w przepisach wykonawczych zasad przyznawania i odmiennego, niższego ukształtowania wysokości należności z tytułu podróży służbowych w zakresie ryczałtów noclegowych. Sąd powołał się na art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1155), zgodnie z którym kierowcy przysługują należności na pokrycie kosztów związanych z wykonaniem zadania służbowego ustalone na zasadach określonych w przepisach art. 77⁵ § 3-5 k.p. Sąd podkreślił, że przepis ten oprócz bezpośredniego odesłania do art. 77⁵ k.p. pośrednio odsyła także do wydanych na podstawie tego przepisu przepisów wykonawczych, bez żadnych ograniczeń. Sąd wskazał na § 9 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju i wyjaśnił, że z treści tego przepisu jednoznacznie wynika, że ryczałt za nocleg przysługuje niezależnie od tego, czy i w jakiej wysokości pracownik poniósł koszty noclegu; ryczałt ten przysługuje nawet wtedy, gdy pracownik nie poniósł faktycznie tych kosztów. Jedynym przypadkiem, gdy ryczałt nie przysługuje to sytuacja, w której pracodawca zapewnił pracownikowi bezpłatny nocleg. W tym zakresie Sąd Rejonowy odwołał się do uchwały Sądu Najwyższego z 7 października 2014 r., I PZP 3/14 (OSNP 2015 nr 4, poz. 47) oraz uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14 (OSNP 2014 nr 12, poz. 164). Sąd przyjął, że w razie nieprzedstawienia rachunku za hotel, motel itp. kierowcy przysługuje co najmniej ryczałt w wysokości 25% limitu określonego w przepisach wykonawczych. Sąd podkreślił, że ustawa o czasie pracy kierowców gwarantuje pracownikowi

(niezależnie u jakiego pracodawcy jest on zatrudniony) określony przepisami wykonawczymi minimalny standard w zakresie należności z tytułu podróży służbowych, natomiast z art. 9 § 2 k.p. wynika, że postanowienia regulaminów nie mogą być mniej korzystne niż przepisy Kodeksu pracy oraz innych ustaw i aktów wykonawczych. W związku z tym, w ocenie Sądu, wyłączenie w § 14 pkt 5 Regulaminu wynagradzania z 14 września 2009 r. prawa do ryczałtu za nocleg, gdy kierowca wykonywał transport pojazdem wyposażonym w możliwość spania w kabinie (kabiny wyposażone w webasto), a miejsce postoju wyposażone było w zaplecze socjalne (sanitariaty), uznać należy za nieuprawnione. Podobnie też, zdaniem Sądu, postanowienia Regulaminu wynagradzania z 13 lutego 2013 r. nie mogły ukształtować należności z tytułu ryczałtu noclegowego na niższym poziomie niż wynikający z rozporządzeń wykonawczych. Sąd podkreślił, że pracodawca mógłby wyłączyć powyższe prawo tylko w sytuacji, gdyby zapewnił kierowcy bezpłatny nocleg. W świetle powyższego Sąd Rejonowy uznał roszczenie powoda za uzasadnione co do zasady. W zakresie wysokości roszczenia Sąd oparł się na opinii biegłego z zakresu wynagrodzeń, zasądzając na rzecz powoda kwotę 17.595,31 zł tytułem różnicy pomiędzy należnym ryczałtem (23.746,80 zł), a wypłaconym przez pozwaną (6.151,49 zł).

W wyniku apelacji strony pozwanej Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z 14 lutego 2017 r., sygn. akt IX Pa [...], zmienił wyrok Sądu Rejonowego w C. w zakresie pkt I, IV, V i VI w ten sposób, że powództwo oddalił.

Sąd drugiej instancji wskazał, że kluczowy dla rozstrzygnięcia sprawy jest wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. w sprawie o sygn. akt K 11/15 (Dz.U. z 2016 r., poz. 220), w którym za niezgodne z art. 2 Konstytucji uznano przepisy art. 21a ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej, w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym, jak i art. 21a ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 k.p. w związku z § 9 ust. 1, 2 i 4

rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, w zakresie, w jakim znajduje zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym. Sąd wskazał, że przepisy uznane za niezgodne z Konstytucją niewątpliwie stanowią podstawę prawną roszczenia powoda w tej sprawie. Sąd podkreślił, że skutki stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny, że dany przepis jest niezgodny z przepisem wyższej rangi, polegają na całkowitym wyłączeniu możliwości stosowania tego przepisu nawet do stanów faktycznych powstałych w okresie przed ogłoszeniem wyroku Trybunału Konstytucyjnego, czyli w okresie, gdy przysługiwała mu moc obowiązująca. Z tego z kolei, zdaniem Sądu, wynika, że skoro uznane za niezgodne z Konstytucją przepisy prawa naruszały ustawę zasadniczą już od dnia ich wejścia w życie, to nie mogą być legalną podstawą orzekania przez sądy powszechne. Sąd wskazał również na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2016 r. wydaną na podstawie art. 16 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 499), w której Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego, kierując się koniecznością zapewnienia jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i sądów wojskowych, stwierdziło, że zgodnie z art. 190 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego podlegają niezwłocznemu opublikowaniu. Odpowiednio, nieopublikowany wyrok Trybunału Konstytucyjnego, stwierdzający niezgodność z Konstytucją określonego przepisu uchyla domniemanie jego zgodności z Konstytucją z chwili ogłoszenia wyroku przez Trybunał Konstytucyjny w toku postępowania. W rezultacie pomimo ogłoszenia wyroku w dniu 22 grudnia 2016 r., już w dacie wyrokowania, to jest 6 grudnia 2016 r. istniały podstawy dla usunięcia stanu niekonstytucyjnego. Z tego powodu, w ocenie Sądu, odpadły podstawy roszczenia powoda.

Wyrok Sądu Okręgowego powód, reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, zaskarżył w całości.

Zarzucono naruszenie przepisu postępowania mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy, to jest art 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. polegające na

jego niezastosowaniu: (1) w zakresie, w jakim Sąd Okręgowy nie zawarł w uzasadnieniu toku rozumowania, który - jak się wydaje - doprowadził ten Sąd do wniosku, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15, stanowi wystarczającą podstawę zmiany wyroku poprzez oddalenie powództwa; jak również (2) w zakresie, w jakim Sąd Okręgowy w ogóle nie odniósł się do wyводу zawartego w piśmie pełnomocnika powoda z dnia 6 lutego 2017 r.

Ponadto zarzucono naruszenie przepisu prawa materialnego, to jest § 14 pkt 5 obowiązującego u pozwanej Regulaminu wynagradzania z dnia 14 września 2009 r. w związku z § 9 ust 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju w związku z art. 77⁵ § 1, 2 i 3 k.p. i art. 2 ust. 7 ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców i art. 5 k.p, przez błędną wykładnię (a w konsekwencji niezastosowanie) polegające na przyjęciu: (1) że umożliwienie pracownikowi spania w kabinie jest zapewnieniem mu noclegu, a więc automatycznie zwalnia pracodawcę od obowiązku zapłaty ryczałtu za nocleg, jak również; (2) że przedmiotowe przepisy nie mogą mieć zastosowania do kierowców w transporcie międzynarodowym; podczas gdy powołany przepis Regulaminu wynagradzania jasno wskazuje warunki, jakie musiały być łącznie spełnione, aby ryczałt noclegowy nie był powodowi należny.

Skarżący wniósł o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, a w razie gdyby ze sformułowanych podstaw kasacyjnych zasadna okazała się jedynie podstawa naruszenia prawa materialnego, a przy tym zasadność ta nosiłaby cechę oczywistości - o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy. Ponadto, skarżący wniósł o zasądzenie od pozwanej na jego rzecz kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym, w tym kosztów zastępstwa procesowego wg norm przepisanych.

Strona pozwana w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o jej oddalenie w całości oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanej kosztów procesu w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych, w tym kosztów zastępstwa procesowego radcy prawnego wraz z opłatą skarbową od pełnomocnictwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ma usprawiedliwione podstawy, bowiem oczywiście błędny jest pogląd Sądu drugiej instancji, że z chwilą ogłoszenia wyroku przez Trybunał Konstytucyjny w sprawie K 11/15 odpadły podstawy roszczenia powoda.

W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2017 r., I PK 300/15 (LEX nr 2242158) wyjaśniono, że po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., K 11/15, nie stosuje się art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, ale stosuje się art. 77⁵ § 5 k.p., gdy pracodawca nie uregulował zasad zwrotu należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę. Pogląd ten zaaprobował Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 8 marca 2017 r., II PK 409/15 (LEX nr 2306366) i I PK 410/15 (LEX nr 2306367). Także w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 30 maja 2017 r., I PK 122/16 (LEX nr 2312474) wskazano, że art. 77⁵ k.p. nadal ma odpowiednie zastosowanie do czasu uregulowania sprawy przez ustawodawcę, z tą różnicą, że chodzi o inne, bo „autonomiczne” rozumienie podróży służbowej. W dniu 30 maja 2017 r. zapadły również rozstrzygnięcia w sprawach I PK 154/16 (LEX nr 2353606) oraz I PK 148/16 (LEX nr 2319690), które dotyczą sytuacji uregulowania prawa do ryczałtu w postanowieniach dotyczących diet. Sąd Najwyższy rozważał, czy przyznane w regulaminie wynagradzania świadczenie nazwane dietą i przekraczające wielokrotnie jej wysokość według powszechnie obowiązujących przepisów, może zaspokajać należności pracownika także w strefie ryczałtu za noclegi. Wspólnym mianownikiem cytowanych orzeczeń jest pogląd, że sam nocleg w kabinie pojazdu, nawet o podwyższonym standardzie, nie niweczy automatycznie zasadności żądania zasądzenia ryczałtów w związku z podróżą służbową, a może co najwyżej wpłynąć na jego wysokość.

Innymi słowy, art. 77⁵ k.p. nadal stanowi podstawę dla regulacji zakładowej lub umownej. Jeżeli nie ma jej w prawie zakładowym bądź nie wprowadza jej pracodawca w inny sposób albo nie uzgadnia z pracownikiem w umowie o pracę, to sporną kwestię może rozstrzygnąć sąd. Tam, gdzie nie ma regulacji przewidzianej przez ustawę (art. 77⁵ k.p.), orzeczenie sądu wypełnia to, czego strony nie

uzgodniły. Orzeczenie może zastąpić więc umowę stron w tym zakresie. Regulacja wewnątrzzakładowa nie powinna pomijać zasad kompensaty kosztów noclegu w podróży służbowej, jednocześnie nie może z niej wynikać, że kierowcy nie przysługuje zwrot jakichkolwiek kosztów (w każdym przypadku), tylko dlatego, że ma zapewniony nocleg w kabinie samochodu. To samo dotyczy umowy o pracę. Jeżeli w regulaminie wynagradzania (albo w umowie o pracę) wyraźnie stwierdzono, że pracownikowi (kierowcy) nie przysługuje ryczałt za nocleg, gdy miał możliwość odbycia go w przystosowanej do tego kabinie pojazdu, to należy to traktować jako brak uregulowania kwestii rozliczania kosztów noclegu, a to prowadzi wprost do stosowania przepisów powszechnie obowiązujących, w tym przypadku rozporządzeń wykonawczych do art. 77⁵ k.p. Stwierdzenie, że pracownikowi nie przysługuje ryczałt za nocleg, oznacza bowiem negatywną regulację kwestii kosztów noclegu pracownika w podróży służbowej, czyli brak koniecznej regulacji pozytywnej, a to prowadzi pośrednio do stosowania zasad wynikających z prawa powszechnie obowiązującego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2017 r., I PK 249/16, LEX nr 2440465; oraz przywołany wyżej wyrok z dnia 30 maja 2017 r., II PK 122/16).

Z kolei w uchwale siedmiu sędziów z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17 (OSNP 2018 nr 3, poz. 28) rozstrzygnięto, że ryczałt za nocleg w podróży służbowej kierowcy zatrudnionego w transporcie międzynarodowym może zostać określony w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę (art. 77⁵ § 3 k.p.) poniżej 25% limitu, o którym mowa w § 9 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (oraz w § 16 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej).

Zatem orzecznictwo Sądu Najwyższego prezentuje ustabilizowane poglądy w pięciu kwestiach: 1) po wydaniu przez Trybunał wskazanego wyżej wyroku, art. 77⁵ k.p. nadal ma odpowiednie zastosowanie do czasu pracy kierowców, 2) brak

uregulowania kwestii rozliczania kosztów noclegu w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę powoduje konieczność sięgnięcia do tego przepisu, a za jego pośrednictwem do rozporządzeń wykonawczych wydanych na podstawie art. 77⁵ § 3 k.p., 3) postanowienie w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę, że pracownikowi (kierowcy) nie przysługuje ryczałt za nocleg, gdy miał możliwość odbycia go w przystosowanej do tego kabinie pojazdu, oznacza brak regulacji kwestii kosztów noclegu pracownika w podróży służbowej, 4) sam nocleg w kabinie pojazdu, nawet o podwyższonym standardzie, nie niweczy zasadności żądania zasądzenia ryczałtów w związku z podróżą służbową, 5) ryczałt określony w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę może być niższy od ustalonego w przepisach wykonawczych, ale tak ukształtowany, aby dawał rzeczywistą, a nie iluzoryczną możliwość zrealizowania tej potrzeby (zob. uzasadnienie uchwały w sprawie III PZP 2/17 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 kwietnia 2018 r., II PK 3/17, LEX nr 2530649).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ orzekł jak w sentencji.